

Dr hab. prof. UŚ Radosław Koper
Uniwersytet Śląski
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Prawa Karnego Procesowego

RECENZJA

rozprawy doktorskiej P. mgra Mateusza Popiela

pt.: „Regulacje intertemporalne w prawie karnym procesowym”

Kraków 2018, ss. 227.

I. Wybór tematu rozprawy

Problematyka regulacji intertemporalnych w prawie karnym procesowym – wbrew pozorom - odznacza się doniosłością, zarówno w wymiarze teoretycznym jak i praktycznym. Oznacza bowiem przesunięcie przedmiotu unormowania w stronę kwestii może i wtórnych w kontekście uregulowania przebiegu procesu karnego i zapadających w nim decyzji, ale zarazem kwestii istotnych z punktu widzenia zachodzących zmian nowelizacyjnych. W rezultacie, z jednej strony umożliwia to prowadzenie interesującego dyskursu w przedmiocie zasad i reguł pozwalających rozstrzygnąć, którą normę (dawną czy nową) należy zastosować w wyniku zmiany prawa, zaś z drugiej strony pojawia się problem o podstawowym, już w swej istocie, znaczeniu dla praktyki. Nie ulega wątpliwości, że mamy tutaj do czynienia z regulacją już nie tylko niezbędną w obrębie prawa karnego procesowego, ale wymagającą zawsze wyważonego i racjonalnego podejścia ustawodawcy.

Tymczasem zagadnienie regulacji intertemporalnych w odniesieniu do prawa karnego procesowego nie doczekało się wielu opracowań poruszających tę tematykę. Lista artykułów, których przedmiotem jest omawiane zagadnienie, jest skromna. Są dwa, niedawno wydane opracowania monograficzne ujmujące tę regulację od strony karnoprosesowej (H. Paluszkiwicz, *Studia z zakresu problematyki intertemporalnej w prawie karnym procesowym*,

Warszawa 2016; W. Wróbel, *Zasady intertemporalne w prawie karnym procesowym*, Kraków 2017). Pomimo jednak tego, że problematyka intertemporalna została monograficznie opracowana, rację ma Doktorant, uzasadniając we wprowadzeniu do recenzowanej rozprawy wybór jej tematu. Jeśli bowiem Doktorant chce położyć nacisk na „stworzenie pewnego rodzaju algorytmu umożliwiającego rozwiązywanie problemów intertemporalnych w dziedzinie prawa karnego procesowego” (s. 10), to jest to nieco inny wymiar ujęcia tej tematyki, ukierunkowany na wyznaczenie generalnego sposobu rozstrzygnięcia problemów intertemporalnych, w następstwie ukazania zespołu różnorodnych uwarunkowań w tym zakresie. Przyjęty przez Doktoranta sposób ujęcia tej problematyki może też dostarczyć nowych i ważnych wątków badawczych.

W konsekwencji należy podkreślić, że wybór tematu rozprawy doktorskiej P. mgra Mateusza Popiela jest trafny.

II. Układ pracy

Autor ujął rozważania przedstawione w pracy w pięć rozdziałów (choć dobrze by było, aby zarówno w spisie treści jak i w tekście pojawiło się słowo „rozdział”), dobrze wyważonych i trafnie zarysowanych co do ich wewnętrznego podziału. Wzajemne relacje pomiędzy poszczególnymi rozdziałami, jak również ich umiejscowienie na tle całej pracy należy uznać za prawidłowe. Warto zaznaczyć, że każdy rozdział kończą *Wnioski*, które potraktowano jako zestawienie najważniejszych tez sformułowanych w danym rozdziale, przy czym jest to dosłowne powtórzenie tego, co zostało już wcześniej napisane, a zatem nie są to uwagi autorskie (ogólniejsze refleksje), które nasunęły się po napisaniu danego rozdziału (z wyjątkiem pkt 4.5.). W takim ujęciu owe *Wnioski* wydają się chyba zbędne.

Ocena zrównoważenia poszczególnych zagadnień, jakie są poruszane w recenzowanej pracy, jest pozytywna. Trzeba jednakowoż podkreślić, że Autor zasadnie sięga do wielu wątków i na ogół panuje nad materia. Jakkolwiek więc raczej ułatwia czytelnikowi ogląd całości zagadnień, to jednak zdarzają się powtórzenia niektórych kwestii, polegające na ich omawianiu w różnych miejscach ocenianej pracy, zamiast odesłania czytelnika (w tekście lub przypisach) do wcześniejszych wywodów.

III. Warsztat naukowy

Autor dowiódł umiejętności odpowiedniego wykorzystania dorobku doktryny i judykatury. Zamieszczony na końcu pracy wykaz literatury i orzecznictwa pozwala zdefiniować należyty wkład i zaangażowanie Autora w przygotowanie swej dysertacji. W tym wykazie znalazło się 71 pozycji literaturowych starannie w pracy wykorzystanych. Zestaw pozycji bibliograficznych należy w zasadzie określić jako prawidłowy. Jak już wyżej wspomniano, tematyka regulacji intertemporalnych nie znalazła szerokiego odbicia w publikacjach polskiej nauki, ale wydaje się, że można było – zwłaszcza w wypadku omawiania niektórych kwestii ubocznych nierozdzielnie związanych z głównym nurtem pracy – sięgnąć do innych jeszcze pozycji bibliograficznych (np. J. Zagrodnik, *Problem nieważności orzeczeń wydanych przed 1 lipca 2003 r. na tle aktualnego stanu prawnego*, WPP 2004, nr 4, publikacje z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego podczas omawiania klauzuli wyboru prawa – s. 82). Tej refleksji nie niweluje fakt, że – jak Autor zaznaczył – celem pracy „nie jest dokonanie przeglądu stanowisk doktryny i praktyki na rozwiązywanie problemów intertemporalnych” (s. 10). Najistotniejsze jest to, że do ważnych opracowań, bezpośrednio dotyczących problematyki tytułowej, Autor sięgnął i powołał je w swej dysertacji. Warto wszak podkreślić, że Autor sięgnął do publikacji z zakresu innych dziedzin prawa (cywilnego, administracyjnego). Tym sposobem uzyskał dobry punkt wyjścia dla pełnego zobrazowania określonych problemów oraz podjęcia ich analizy. Co istotne także, wykorzystał 5 prac w językach obcych (angielskim i niemieckim), aby uzyskać szerszą orientację w tej tematyce. Należy też wskazać na liczne judykaty (134) wykorzystane w pracy (orzeczenia SN i sądów apelacyjnych, orzeczenia TK i sądów administracyjnych), nie tylko istotnie wzbogacające jej wartość, lecz także służące konsekwentnemu realizowaniu jej celu.

IV. Strona formalna pracy

Sposób argumentacji jest rzeczowy, a forma wypowiedzi – komunikatywna i zwięzła. Redakcja recenzowanej dysertacji nie wzbudza większych zastrzeżeń. Zdarzają się potknięcia i niezręczności stylistyczne, gramatyczne, językowe i interpunkcyjne, ale nie są zjawiskiem powszechnym w recenzowanej pracy. Formę konstruowania przypisów należy ocenić pozytywnie, gdyż dowodzi prawidłowości przyjętych reguł i konsekwencji w zakresie zastosowanego systemu zapisu źródeł bibliograficznych.

V. Ocena merytoryczna pracy

W rozdziale I, wprowadzającym w tematykę będącą przedmiotem dysertacji, omówiono zagadnienia teoretyczne i terminologiczne. Zdefiniowano cel pracy, zidentyfikowano i nakreślono granice rozważań, wskazano normatywny obszar badawczy, omówiono genezę prawa intertemporalnego, zaprezentowano ogólne reguły w tym zakresie w systemach prawnych innych państw, poddano eksplikacji kwestie relacji między normą prawną w ogóle a normą prawa karnego procesowego, by wreszcie poddać analizie pojęcie czasu w wymiarze normatywnym i kwestię jego zastosowania w procesie karnym. Bez wątplenia te kwestie stanowią punkt wyjścia dla późniejszej, szczegółowej analizy problematyki tytułowej. Rozważania są interesujące i obejmują wszystkie kwestie, które znaleźć się tutaj powinny.

Autor dobrze wywiązał się z zadań, jakie w tym rozdziale sobie postawił. Nie budzi zastrzeżeń przyjęta przez Doktoranta definicja prawa intertemporalnego (s. 16), jako zespołu zasad i reguł umożliwiających rozstrzygnięcie, którą normę należy zastosować w wypadku zmiany prawa (lub mówiąc skrótowo: jako konfliktu norm w czasie i metody jego rozwiązania). Zasadne jest nadto wyodrębnienie „sytuacji intertemporalnej” i „problemu intertemporalnego” (s. 17), choć w tym zakresie można było – jak się wydaje – mocniej uwypuklić sens rozgraniczania obu nazw, odwołując się do różnych relewantnych okoliczności. Wszak sytuacja intertemporalna znajduje się zawsze w przedpołu problemu intertemporalnego, innymi słowy: ów problem wynika wprost z tej sytuacji, co może osłabiać dokonywanie takiego rozgraniczania.

W rozdziale II scharakteryzowano w ujęciu abstrakcyjnym zasady i reguły intertemporalne w procesie karnym.

Omawianie kwestii objętych zakresem tego rozdziału Autor rozpoczyna (s. 38-40) od wyjaśnienia definicji zasady i reguły intertemporalnej. Pod pojęciem zasady rozumie pierwszorzędne, podstawowe dyrektywy wykładni norm prawa intertemporalnego, rozstrzygające, które prawo (dotychczasowe czy nowe) ma być zastosowane. Z kolei reguły definiuje jako wtórne metody wykładni, które konkretyzują reguły podstawowe (zasady) i wskazują sposób postępowania podmiotu dokonującego interpretacji norm prawa karnego procesowego. Taka kategoryzacja nie wywołuje wątpliwości, zwłaszcza że Autor słusznie konstatuje, iż współcześnie są dwa podstawowe rozwiązania intertemporalne o charakterze procesowym: dalsze stosowanie prawa dawnego i bezpośrednie stosowanie prawa nowego, co musi oznaczać, że reguły intertemporalne służą do ewentualnej modyfikacji tych podstawowych zasad i ich konkretyzacji w aspekcie określonego stanu faktycznego

wywołanego zmianą prawa. Zakres rozważań dotyczących kwestii definiowania zasad i reguł intertemporalnych pozostawia uczucie niedosytu. Można było to zagadnienie potraktować szerzej, przyjmując jako punkt wyjścia językowe znaczenie obu sformułowań oraz sposób ich eksplikacji w różnych gałęziach prawa, w tym także w nauce procesu karnego (gdzie także funkcjonuje zróżnicowanie: zasada procesowa – reguła).

Po zreferowaniu (s. 41-48) problemu retroakcji w prawie karnym procesowym w relacji do zasady *lex retro non agit*, Doktorant omówił (s. 48-82) poszczególne zasady (zasada ustawy dotychczasowej, zasada stosowania ustawy nowej, zasada wyboru prawa) oraz reguły intertemporalne (reguła stadiów procesu, reguła petryfikacji właściwości rzeczowej sądu, reguła skuteczności czynności procesowych, reguła *in dubio lex nova*, reguła bezpośredniego działania prawa, reguła *tempus regit actum*, reguła skuteczności przepisów wykonawczych). Wywody są trafne merytorycznie i zasługują na aprobatę. Mają też na ogół charakter rzetelny i wnikliwy i są prowadzone z uwzględnieniem złożoności tematyki tego rozdziału. Wypada żałować, że Doktorant nie rozwinął szerzej wątku dotyczącego wartości podlegających ochronie w wypadku każdej z tych zasad i reguł. Na końcu każdego podrozdziału zamieścił krótką wzmiankę w tej materii (wskazując na *ratio legis*), przy czym wydaje się, że sposób ujęcia tematu pracy nie stanowił przeciwwskazania dla relatywnego pogłębienia wspomnianego wątku. Słusznie Doktorant przytoczył treść orzeczeń TK i SN w tej materii, choć szkoda, że w większym zakresie nie pokusił się o własne wnioski i analizy wynikające z lektury tych judykatów. Objasniając znaczenie nazw: „statyka” i „kinetyka” procesu karnego (s. 60-61), wskazane było powołanie się w pierwszej kolejności na stosowne opracowania M. Cieślaka.

Rozwiązaniom intertemporalnym w prawie polskim został poświęcony kolejny, trzeci rozdział recenzowanej dysertacji. Doktorant omawia tutaj kwestie o niebagatelnym znaczeniu dla problematyki tytułowej, co znalazło należyte odzwierciedlenie w zakresie prowadzonych wywodów. Rozdział III jest w miarę solidnie napisany, z uchwyceniem istoty jego tematyki. Dokonując przeglądu regulacji intertemporalnych w systemie prawa polskiego, Autor zasadnie omówił to zagadnienie pod kątem prawa konstytucyjnego (s. 86-93), prawa cywilnego (s. 114) i prawa administracyjnego (s. 114-122). Nie budzą wątpliwości wyniki prowadzonych analiz, a zatem należy podzielić kierunek wywodów Autora w tej materii. Szkoda jednak, że także i w tym wypadku zabrakło w szerszym wymiarze własnych analiz Autora. Cytowanie poszczególnych judykatów sprawiło także, że wyraźnie dał o sobie znać problem powtórzeń, zarówno w obrębie samego rozdziału 3, jak i w relacji do treści poprzedniego rozdziału. Lepszym rozwiązaniem byłoby chyba dokonanie syntezy treści tych judykatów.

Cenne rozważania Autor zawarł w rozdziale IV, w aspekcie systemu prawa karnego procesowego z perspektywy rozwiązań intertemporalnych. Ten rozdział logicznie został podzielony na poszczególne elementy tego systemu w ujęciu ewolucyjno-historycznym (okres obowiązywania k.p.k. z 1928 r., okres obowiązywania k.p.k. z 1969 r., okres od 1 września 1998 r., tj. od dnia obowiązywania k.p.k. z 1997 r.). Całość rozważań ujętych w rozdziale IV jest podporządkowana wiodącemu i uzasadnionemu postulatowi odnalezienia argumentów mających wesprzeć główne tezy dysertacji. W rezultacie Autor wnikliwie wskazał zmiany, jakim podlegało ustawodawstwo karnoprosowe na przestrzeni lat, wraz z dokładnym ukazaniem treści poszczególnych regulacji intertemporalnych. Wywody dotyczące każdej ze wskazanych kodyfikacji karnoprosowych kończą się ogólnymi uwagami podsumowującymi.

W efekcie przeprowadzonej analizy Doktorant sprecyzował wnioski, które zostały rozwinięte w rozdziale V *Uwagi końcowe*. Wychodząc z założenia, że ustawa zawierająca przepisy wprowadzające k.p.k. z 1997 r. wyczerpała się wraz z wejściem w życie tego kodeksu, Doktorant podkreślił, że nie można tejsze ustawy stosować do innych zagadnień intertemporalnych pojawiających się w związku z kolejnymi nowelizacjami k.p.k. i z tego powodu sformułował propozycję zamieszczenia w przepisach k.p.k. działu XVI *Zmiana prawa*, zawierającego zasady i reguły intertemporalne i jednocześnie zaproponował też kształt tych nowych przepisów (s. 193-197). Jest to postulat godny aprobaty obudowany racjonalną argumentacją (pewność prawa, zapewnienie stabilności przebiegu procesu oraz stadialnej niezmienności – s. 193, 194). Doktorant stoi na stanowisku, że *de lege lata* do rozstrzygnięcia problemów intertemporalnych należy stosować ogólne zasady i reguły intertemporalne „mające swe obowiązywanie w obecnym systemie prawnym”, w tym także w przepisach wprowadzających k.p.k. z 1997 r. – s. 195. Ta konstrukcja prawna wymagała szerszego wyjaśnienia w pracy, niezależnie od powołania się na orzecznictwo TK, także w kontekście kreowanej tutaj kategorii pojęciowej „pośredniość drugiego stopnia” (s. 189-190, 195).

VI. Konkluzja

Przedłożona do recenzji praca jest dobrze skonstruowana i przejrzysto napisana. Przedstawione uwagi krytyczne nie mają „wysokiego ciężaru” i w żaden sposób nie zmieniają pozytywnej oceny tego opracowania. Dysertacja zawiera rozstrzygnięcie i uporządkowanie wielu problemów i kwestii relewantnych na tle tematyki tytułowej. Oceniana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problematyki regulacji intertemporalnych w prawie karnym procesowym. Autor wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną z zakresu prawa karnego

procesowego. Dowiódł nadto, że posiada umiejętność prowadzenia pracy naukowej, poprzez formułowanie tez badawczych oraz ich rzetelne analizowanie.

W świetle powyższych okoliczności stwierdzam, że recenzowana praca P. mgra Mateusza Popiela odpowiada wymogom określonym w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1789) stawianym rozprawom doktorskim. Może zatem stanowić podstawę do podjęcia dalszych czynności związanych z nadaniem Panu mgrowi Mateuszowi Popielowi stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Katowice, dnia 30 lipca 2018 r.

Radosław Koper